

BELEIDSNOTA ONROEREND ERFGOED 2024-2029

FIER OP DAT VAN HIER

Van nalatenschap naar eigenaarschap

I. INLEIDING DOOR DE MINISTER.....	1
II. SAMENVATTING.....	1
III. OMGEVINGSANALYSE: OP WEG NAAR EEN VERNIEUWD ERFGOEDBELEID	1
1. Naar een netwerkmodel met het agentschap als baken, coach en co-creatieve partner	1
2. Naar gedifferentieerde instrumenten met het oog op gedeelde ambities, co-creatie en cofinanciering.....	1
3. Naar een maatschappelijk ingebedde erfgoedzorg	1
4. Naar strategieën die inspelen op verschillende erfgoedzorgmotivaties en drempels	1
IV. TRANSVERSALE, HORIZONTALE EN OVERKOEPELENDE STRATEGISCHE DOELSTELLINGEN	1
V. BELEIDSVELD ONROEREND ERFGOED.....	1
1. ISE: Thema-overschrijdend instrumentarium Onroerend Erfgoed, MVG excl. DAB	1
1.1. Prestatie-indicator.....	1
1.2. Strategische doelstelling: we begeisteren de Vlaming voor erfgoedzorg met goede praktijken en sterke verhalen	1
1.2.1. Operationele doelstelling: we bieden relevante kennis en expertise aan erfgoedbeheerders en professionals om een kwaliteitsvolle en begeesterde erfgoedzorg te ontplooiën	1
1.2.2. Operationele doelstelling: we spelen consequent de resultaten uit van onze beheerspraktijk om erfgoedgemeenschappen te begeisteren	1
2. ISE: partnerschappen onroerenderfgoedzorg, MVG excl. DAB	1
2.1. Prestatie-indicator.....	1
2.2. Strategische doelstelling: De 'Fier op hier'-deal: we bundelen de krachten rond sterke erfgoedthema's en geven daardoor richting	1
2.2.1. Operationele doelstelling: we focussen onze werking op richtinggevende thema's om erfgoed(zorg) maximaal als hefboom uit te spelen	1
2.2.2. Operationele doelstelling: we bundelen krachten met Vlaamse overheidspartners om een antwoord te bieden op brede maatschappelijke uitdagingen	1
2.2.3. Operationele doelstelling: we zetten in op samenwerking met partners om van erfgoedzorg een gedeelde verantwoordelijkheid te maken	1
2.2.4. Operationele doelstelling: we spelen Vlaamse Erfgoednetwerken uit als referentiepartner om Vlaams erfgoed te promoten en ontsluiten	1
3. ISE: Kwaliteit onroerenderfgoedzorg, MVG excl. DAB.....	1
3.1. Prestatie-indicator.....	1
3.2. Strategische doelstelling: we leggen de focus op mensen	1
3.2.1. Operationele doelstelling: we optimaliseren ons instrumentarium om voortaan de erfgoedbeheerder centraal te stellen	1
VI. LIJST MET AFKORTINGEN	1
VII. BIJLAGE 'OVERZICHT VAN BELEIDS- EN REGELGEVINGSINITIATIEVEN'	1

VIII. BIJLAGE 'PRESTATIE-INFORMATIE – METAFICHES PER INDICATOR'	1
1. ISE: Thema-overschrijdend instrumentarium Onroerend Erfgoed, MVG excl. DAB	1
2. ISE: Partnerschappen onrorenderfgoedzorg, MVG excl. DAB	1
3. ISE: Kwaliteit onrorenderfgoedzorg, MVG excl. DAB.....	1

I. INLEIDING DOOR DE MINISTER

Als minister van Onroerend Erfgoed heb ik een duidelijke missie voor de komende 5 jaar: meer dan ooit wordt de Vlaming 'fier op dat van hier'. Fier op al die mooie plekken in de nalatenschap van onze voorouders, fier op wat eerdere generaties Vlamingen hebben opgebouwd, fier op het verhaal van Vlaanderen.

Uit heel de wereld komen mensen zich vergapen aan ons erfgoed: Vlamingen leven pal in een prachtige, unieke en door een rijke geschiedenis overlade omgeving. Overal zijn we omringd door historische schatten. Geen landschap of het is gevormd door onze voorgangers. Ik wil die band tussen Vlamingen en hun erfgoed verder versterken. Erfgoed is niet iets abstract, iets dat je hooguit één keer per jaar op Monumentendag gaat ervaren: het zit in ons, het is van ons. Mijn betrachting is dat eigenaarschap sterker in de verf zetten. Alle Vlamingen zijn in een figuurlijke betekenis aandeelhouders van ons erfgoed. We willen methodes onderzoeken om dat aandeelhouderschap ook letterlijk te maken. Uiteraard werken we goed samen met alle lokale gemeenschappen en lokale vrijwilligers die vandaag al hun eigenaarschap opnemen.

Ik wil het de Vlamingen ook makkelijker maken om aan de slag te gaan met ons erfgoed. Vandaag zijn er helaas te veel drempels: talloze regels en strenge voorwaarden staan nog te vaak in de weg van ambitieuze plannen en goede ideeën. Zo blijft er heel veel prachtig menselijk en erfgoed-potentieel onverzilverd. Het moet eenvoudiger en dus ook aantrekkelijker worden om erfgoed nieuw leven te geven. Nu lijkt bijvoorbeeld de keuze vaak iets te binair: een eigenaar heeft vaak het gevoel dat hij ofwel volledig moet restaureren, ofwel helemaal niets kan doen – met stilstand te vaak het spijtige gevolg. We moeten in Vlaanderen afrekenen met dat schijnbare dilemma.

Fierheid betekent ook dat we ons erfgoed beter willen ontsluiten en inschakelen in het leven van alledag. Bezoekers uit binnen- en buitenland moeten volop kunnen genieten van zoveel mogelijk erfgoedparels. Vlamingen zelf moeten we kunnen inspireren en motiveren om met fierheid zorg te dragen voor wat hen is nagelaten.

In dit document doe ik de plannen daartoe uit de doeken, maar laat het alvast duidelijk zijn: dit is een prachtig beleidsveld. Omdat het helemaal niet gaat om stenen: het gaat om onze ziel. Er gaan zoveel verhalen schuil achter ons erfgoed, die de Vlamingen kunnen inspireren, en verbinden. In het Vlaams erfgoed zit onze identiteit vevat. Om heel, heel fier op te zijn.

II. SAMENVATTING

Het onroerenderfgoedbeleid staat voor grote uitdagingen, maar kent evenzeer mooie maatschappelijke opportuniteiten. Ik wil de komende regeerperiode in het teken stellen van drie speerpunten: het toekomstbestendig maken van het Vlaamse erfgoed, de verdere uitbouw van een netwerkmodel waarbij de Vlaamse overheid en sterke partners ondersteuning en inspiratie bieden aan lokale gemeenschappen, en tenslotte het vertellen van het verhaal van Vlaanderen.

Via gericht onderzoek en vanuit praktijkervaring wil ik werk maken van **kennisontwikkeling en -deling** en inzetten op de mensen en middelen die daarvoor nodig zijn. Het aanbieden van relevante kennis en expertise aan erfgoedbeheerders en professionals ter ondersteuning van kwaliteitsvolle erfgoedzorg, met specifieke aandacht voor vakmanschap, zijn hierbij van cruciaal belang. Via internationale netwerking en profilering delen we onze kennis en expertise en leren we uit buitenlandse voorbeelden. De resultaten van de Vlaamse beheerspraktijk zal ik vervolgens doorvertalen richting erfgoedgemeenschappen. Hiervoor kijk ik in de eerste plaats naar publieksevenementen. Open Monumentendag is al jarenlang één van de grootste evenementen in de onroerenderfgoed sector en moet meer dan ooit het vlaggenschip van het beleid worden. Daarnaast wil ik ook de Onroerenderfgoedprijs in een nieuw jasje steken. Verder zet ik in op de verruiming van instrumenten als projectsteun voor syntheseonderzoek, educatie en publiekswerking, prestigieuze erfgoedcongressen en een kwaliteitsvol publicatiebeleid. Thematische platformen voor erfgoedgemeenschappen van de Vlaamse Werelderfgoedsites, zoals begijnhoven en WOI-erfgoed, die met specifieke beheersuitdagingen kampen en hun verhaal vol fierheid willen uitdragen, zal ik ondersteunen.

Onroerend Erfgoed(-zorg) kan een antwoord bieden op maatschappelijke uitdagingen en meerwaarde creëren. Het vormt een onderdeel van een maaswerk aan groot- en kleinschalige ambities en partnerschappen. Vanuit deze netwerkgedachte wil ik inzetten op **krachtenbundeling rond sterke erfgoedthema's**. Met het Vlaamse onroerend erfgoedbeleidsinstrumentarium als basis, werk ik hiertoe een kader uit in de vorm van de 'Fier op dat van hier'-deals. Deze stimuleren en faciliteren collectieve ambities en strategieën en moeten leiden tot concrete engagementen en zichtbare resultaten. Deze regeerperiode leg ik hiervoor de focus op drie inhoudelijke thema's: 'Versterking van buurten en dorpskernen', 'Transversaal, holistisch en coöperatief beheer van landgoederen' en 'Toekomstgerichte zorg voor religieus erfgoed'.

Met 'Buurten en dorpskernen' leg ik de focus op een typisch Vlaamse leefomgeving, die zich laat kenmerken door het aanwezige erfgoed en een amalgaam van belangen, behoeften en uitdagingen. Voor het thema 'Landgoederen' bouw ik verder op het nieuwe onroerenderfgoedrichtplan en richt ik proeftuinen in op sites van de Vlaamse Overheid. In het bijzonder de Vlaamse Rand is rijk aan 'Vlaamse' landgoederen en kan als uithangbord dienen. 'Religieus erfgoed' is een langjarig beleidsthema waarrond al heel wat werk is verricht. Ik wil nu vooral sleutelen aan complementaire samenwerking en afstemming tussen de betrokken actoren en partners, om meer resultaat te boeken op het terrein.

Ook in de samenwerking met Vlaamse beleidspartners wil ik het ideaal van krachtenbundeling en netwerking gestalte geven en een voorbeeldrol opnemen. Ik ga daarvoor in gesprek met het departement CJM en alle betrokken stakeholders. Met het departement Omgeving, de VLM en de agentschappen ANB en Toerisme Vlaanderen continueer ik de samenwerking rond de Vlaamse Parken. Samen met het agentschap Wonen in Vlaanderen en VEKA bouw ik verder aan 'duurzaam wonen', zoals de toenadering tussen erfgoedzorg en energie-ambities. Tot slot wil ik het lokale onroerenderfgoedbeleid samen met de Onroerenderfgoedgemeenten en Intergemeentelijke Onroerenderfgoeddiensten verder uitrollen op het terrein.

Met de Vlaamse Erfgoednetwerken heeft de Vlaamse overheid intussen een nieuw soort partnerschap gecreëerd, waarin de bovenvermelde speerpunten van het Vlaamse onroerenderfgoedbeleid elkaar vinden en op een voorbeeldige manier worden geëtaleerd op het terrein. Herita, het eerste Vlaamse Erfgoednetwerk, zoekt oplossingen voor erfgoedlocaties en ontsluit ze op kwalitatieve, aantrekkelijke wijze. Ik zal deze samenwerking verder vorm geven en in 2025 een oproep lanceren voor kandidaten voor een erkenning als Vlaams Erfgoednetwerk, zodat de Vlaamse Regering de afweging kan maken om bijkomende Erfgoednetwerken te erkennen.

Mensen zijn de drijvende kracht achter ons erfgoed maar het erfgoedbeleid vertoont van oudsher een sterke mate van juridisering, bureaucrativering en instrumentalisering die niet altijd motiveert en initiatief ontmoedigt. Daarom ambieer ik een omgekeerde beweging en wil ik sterk inzetten op het wegwerken van alle mogelijke drempels. Een belangrijke stap daarin is het optimaliseren van de regelgeving, het administratieve instrumentarium, de procedures en praktijken, om zo terug ruimte te geven aan initiatief. Grote aandacht daarbij gaat naar het financiële instrumentarium en het aanpakken van de historische wachtlijst voor restauratie- en erfgoedpremies. Ik maak het aanpakken van de wachtlijst daarom deel van de oproepenkalender voor de komende legislatuur.

III. OMGEVINGSANALYSE: OP WEG NAAR EEN VERNIEUWD ERFGOEDBELEID

Erfgoed maakt inherent deel uit van onze leefomgeving, heeft het potentieel om emotie op te wekken en te zorgen voor ontmoeting. Het is een bron van positieve dynamiek en trots.

In april 2024 lanceerde het agentschap Onroerend Erfgoed een nieuw toekomstbeeld voor de erfgoedsector. Tijdens een tweedaagse summit kwam de erfgoedsector samen om naar de toekomst te kijken.

De beweging richting een nieuw toekomstbeeld is de rode draad van het sectormemorandum Onroerend Erfgoed, dat de balans maakt van de voorbije jaren, maar vooral ook vooruitblijkt naar de nieuwe beleidsperiode.¹ De beweging is al ingezet, maar er is nog werk aan de winkel, en in de nieuwe legislatuur kunnen we de transitie versnellen.

De beweging brengt een aantal paradigmaverschuivingen met zich mee:

1. Naar een netwerkmodel met het agentschap als baken, coach en co-creatieve partner

De Vlamingen mogen fier zijn op hun vele, vele erfgoed! In de loop van de voorbije decennia is een groot bestand aan onroerend erfgoed geïnventariseerd en beschermd.² Vlaanderen telt intussen meer dan 75.000 vastgestelde inventarisitems en 13.689 beschermde monumenten, stads- en dorpsgezichten, cultuurhistorische landschappen en archeologische sites.³ Daarmee heeft de overheid een ambitieus bevoegdheidssterrein afgebakend, met focus op het erfgoedobject. Er is een boeiende en stelselmatige evolutie aan de gang in de richting van een integraal beheer van dat bestand. Het onderscheid tussen de erfgoedtypes vervaagt en de focus verschuift van het behoud van het erfgoedobject naar de gewenste actie: erfgoedzorg door erfgoedzorgers op het terrein. Het Vlaams agentschap Onroerend Erfgoed is al even niet meer de enige speler. Deze evolutie brengt ook bijkomende uitdagingen met zich mee:

- De juridische en procedurele complexiteit moet worden gecounterd en de regelgeving gestroomlijnd;

¹ www.onroerenderfgoed.be/publicaties/memorandum-onroerend-erfgoed

² <https://monitor.onroerenderfgoed.be/47.html#>

³ <https://monitor.onroerenderfgoed.be/16.html#indicatoren>

- De inventaris wordt versterkt als wetenschappelijk en juridisch instrument en netwerkomgeving voor transversale samenwerking, informatievergaring en -deling. Dit betekent dat de inventaris volledige, veelzijdige en actuele informatie moet omvatten, die interactie met partners (zoals bv. FAAM) toelaat, en dus voor hen begrijpbaar en bruikbaar is, en waaraan ze ook kunnen bijdragen.
- Het 'Erfgoedrapport' is een ideaal startpunt voor kennisontwikkeling en laat bovendien toe om informatie die voortvloeit uit beheersopvolging door erfgoedconsulenten te laten doorstromen. Daarnaast is het van belang om het aanbod aan beheersgerichte kennis en informatie uit te breiden, met het vrijwaren van expertise en vakmanschap als topprioriteit;
- Inzake beschermingsbeleid is het zoeken naar een juiste vorm van 'collectiebeheer'. Het proces om tot een verantwoorde selectie van opheffingen van het beschermingsstatuut te komen leidde tot waardevolle inzichten over de plaats van het beschermingsinstrument in het beleid. Binnen een duidelijke thematische projectcontext biedt deze gerichte aanpak een absolute meerwaarde en kan ze ook bijdragen aan een meer participatieve manier van werken;
- De Unesco-erkenningen moeten doelgericht worden beheerd. We moeten het potentieel van de werelderfgoedstatus meer uitspelen, maar vooral ook de beheerspartners en de lokale gemeenschappen overtuigen van de meerwaarde;
- De organisatorische opsplitsing van de handhavingspraktijk (harde handhaving bij het departement omgeving, zachte bij het agentschap) roept vragen op.
- Op het vlak van lokaal onroerenderfgoedbeleid is er veel veranderd. Lokale besturen moeten de tijd krijgen om de nieuw gecreëerde mogelijkheden te ontdekken. Geïnteresseerde gemeentebesturen moeten worden voorbereid op de volgende erkenningsrondes voor Onroerenderfgoedgemeenten (2026 of 2029), en het landschap van Intergemeentelijke Onroerenderfgoeddiensten staat voor een hertekening door de gewijzigde erkenningsregels en de verwachte afstemming op de Vlaamse referentieregio's.

2. Naar gedifferentieerde instrumenten met het oog op gedeelde ambities, co-creatie en cofinanciering

Instrumenten zoals premies of beschermingen maken het erfgoedbeleid zichtbaar, maar ze lijken soms een doel op zich te zijn geworden. Maatschappelijke realiteiten vragen echter om een meer geïntegreerde, doelgerichte en participatieve manier van werken; erfgoed kan daarbij een onderdeel van de oplossing zijn, in plaats van enkel bij te dragen tot het probleem. Het kiezen van (enkele) duidelijke beleidsthema's om richting te geven aan de beleidsperiode is daarom een absoluut aandachtspunt.

Goed afgebakende beleidsdoelen, met een scherpe focus, concrete ambities en engagementen laten toe om in te spelen op steeds complexere maatschappelijke realiteiten en vormen ook een impuls om organisatorisch de krachten te bundelen. Thema's moeten daarom concrete beheerdoelstellingen centraal stellen. Themawerking overstijgt individuele instrumenten en processen en staan niet (noodzakelijk alleen) in het teken van conservatie.

Met de onroerenderfgoedrichtplannen beschikken we al over een instrument dat inspeelt op deze nieuwe manier van werken. Ze zijn strategisch en actiegericht, bespelen de volle breedte van het erfgoedbelevingsveld, vatten verschillende bevoegdheden, sectoren en partners en kunnen zelfs een internationale dimensie hebben. Ze leiden tot engagementen, al zouden die meer mogen zijn dan alleen principieel of inhoudelijk, en effectief een organisatorische en financiële doorvertaling kunnen krijgen.

De nieuwe regeerperiode erft alvast twee thema's die al langer op de beleidsagenda staan:

- De vorige Vlaamse regering keurde aan het einde van de regeerperiode het actieplan goed bij het onroerenderfgoedrichtplan 'Landgoederen'. Dit wordt de komende jaren uitgevoerd en kan evolueren tot uithangbord van een thema dat actueel blijft en een groot aantal Vlaamse (Onroerend Erfgoed, Natuur en Bos, Toerisme Vlaanderen ...) en private partners vat. Het is wel een aandachtspunt om het actieplan duidelijk te laten kleuren door Vlaamse beleidsprioriteiten, en het door te vertalen in uitgesproken, door de partners becijferde doelstellingen en engagementen;
- 'Toekomstgerichte zorg voor religieus erfgoed' blijft een actueel en bij uitstek transversaal beleidsthema, niet alleen in Vlaanderen, maar ook in andere Europese landen. Het thema overstijgt in verregaande mate de verantwoordelijkheid en de mogelijkheden van de onroerend erfgoedsector. De toekomst van religieus erfgoed vraagt dan ook om transsectorale samenwerking (Cultuur, Binnenlands Bestuur, Toerisme Vlaanderen,...) en om ondersteuning van partnerorganisaties (zoals PARCUM, met een jarenlange ervaring inzake religieus erfgoed vanuit een integrale benadering). Wederzijds engagement, verantwoordelijkheidsgevoel en doortastendheid in de aanpak zijn daarbij cruciaal. We willen inzetten op meerwaardecreatie, onder meer resulterend in een toename van breed gedragen realisatie van her- en nevenbestemmingsplannen. Doordenken over het financieren en ondersteunen van het onderhoud, de restauratie, ontwikkeling en ontsluiting van het onroerend religieus erfgoed is essentieel. Naast publieke gebouwen voor de eredienst (zoals parochiekerken), krijgen ook andere (private) vormen van religieus erfgoed aandacht (kloosters, abdijen, begijnhoven, kapellen,...).

Toekomstige themawerking moet echter nog een versnelling hoger schakelen om daadwerkelijk maatschappelijke noden als uitgangspunt te nemen. Erfgoed is op zich geen functie, maar bevindt zich in een context van functies. Tijdens de erfgoedsummit kwamen allerhande maatschappelijke uitdagingen ter sprake waarop erfgoedzorg mee een antwoord kan bieden. Die zijn omgevings- en welzijnsgelateerd, en raken aan aspecten als sociale inclusie en gemeenschapsvorming, beeldkwaliteit en identiteit,... In samenspraak met beleidspartners en erfgoedgemeenschappen kunnen we, naar het voorbeeld van de Nederlandse Erfgoed Deal en de Britse Heritage Action Zones, tot collectieve impulsplannen proberen komen, waarin erfgoedzorg deel uitmaakt van een brede set aan transversale doelstellingen en oplossingen. Voor de nieuwe beleidsperiode wil ik 'wijken en dorpskernen' als derde overkoepelend gebiedsthema aanboren om deze manier van werken op het terrein te introduceren.

3. Naar een maatschappelijk ingebedde erfgoedzorg

De Vlaamse beweging in de richting van een maatschappelijk ingebedde erfgoedzorg volgt de internationale trends. Waar het Charter van Venetië (1964) en de Amsterdamdeclaratie (1973) nog 'old school' internationale verklaringen zijn met een objectgerichte focus, trekken de Granadaconventie (1985, bouwkunde), de Vallettaconventie (1992, archeologie), het verdrag van Firenze (2000, landschap) en de conventie van Faro (2005, bijdrage van erfgoed aan de samenleving) de blik gradueel open. Hoewel internationale referentiedocumenten inspireren, is het vaak de actualiteit die tot versnelde en effectieve krachtenbundeling leidt, en dit blijft de komende jaren zo:

- De toenadering tussen 'onroerend erfgoed' en 'cultureel erfgoed' staat op de politieke beleidsagenda. Het is inderdaad zo dat de Vlaamse bevoegdheidscheiding vrij uniek is; nergens anders zijn deze erfgoedsoorten beleidsmatig en organisatorisch opgesplitst. Onroerend, roerend en immaterieel erfgoed zijn leden van een grote erfgoedfamilie, komen complementair voor op het terrein en stellen gelijkaardige behoudsuitdagingen. Daarom onderzoeken we in de eerste twee jaren van de regeerperiode samen met het Agentschap Onroerend Erfgoed, het

Departement Cultuur, Jeugd en Media en de betrokken actoren, hoe we een doortastend erfgoedbeleid vorm kunnen geven.

- Het verzoenen van energie-ambities met erfgoedzorg blijft een aandachtspunt. Er zijn voorbereidende stappen gezet om erfgoedeigenaren een afwijkmogelijkheid te bieden op de minimale energienorm in de woningkwaliteitsnormen en de algemene labelplicht voor kleine niet-residentiële panden als de noodzakelijke energierenovatie de erfgoedwaarde zou aantasten. Deze vergen opvolging in overleg met de Vlaamse minister bevoegd voor energie. Daarnaast is een evaluatie aan de orde van mogelijkheden tot stroomlijning en vereenvoudiging van de reeds bestaande afwijkings- en uitzonderingsmaatregelen op de EPB-eisen voor beschermd en geïnventariseerd erfgoed. Tot slot is inpasbaarheid van hernieuwbare energie in erfgoedcontext (landschappen) een permanent aandachtspunt. De mogelijkheden van collectieve systemen (warmtenetten,...) in erfgoedcontexten zijn bijvoorbeeld verder te verkennen.

4. Naar strategieën die inspelen op verschillende erfgoedzorgmotivaties en drempels

Financiële ondersteuning heeft geleid tot het verwachtingspatroon dat erfgoedbeleid alleen gestalte kan krijgen als er structurele middelen (compensatie) tegenover staan. Een veelbetekenend en onwenselijk neveneffect hiervan is de wachtlijst voor restauratie- en erfgoedpremies. Er zijn intussen belangrijke stappen gezet om het tij te keren en vooral tot een nieuwe manier van denken te komen. Daarbij is de logica omgedraaid: we laten niet de 'vraag' de richting van het beleid bepalen, maar passen het financieel aanbod aan in functie van wenselijke impulsen. Dit is een stap in de richting van een meer motivatiegerichte manier van werken, maar er blijven grote uitdagingen:

- De wachtlijst voor restauratie- en erfgoedpremies blijft wegen op de beleidsruimte. Maar liefst 107 dossiers (74 miljoen) op de lijst dateren nog uit de periode 2014-2015. De wachtlijst zal verder weggewerkt worden, maar bepaalde dossiers vergen bijsturing omdat ze inhoudelijk en financieel zijn achterhaald.
- Het nieuwe oproepensysteem moet - volwaardig operationeel en bevrijd van kinderziekten – een plaats krijgen in de nieuwe thematische en transversale manier van werken. Een beperkte oproepenkalender, geënt op de gekozen beleidsthema's, moet toelaten het systeem verder te laten groeien, maar houdt de organisatie behapbaar, waardoor er ook tijd en ruimte is voor verbeteringen;
- Om budgettaire ruimte te creëren voor nieuw beleid, is verdere sanering en vereenvoudiging van het financieringsaanbod aan de orde. Het succes van de vernieuwde standaardprocedure mag niet leiden tot een onevenredig grote budgetstroom in die richting, laat staan tot wachtlijsten. Ook hier mag de vraag het aanbod niet eenzijdig sturen. Enkele nieuw ingevoerde fiscale voordelen (halvering en vermindering verkooprecht, vermindering schenkbelasting en vermindering personenbelasting) hebben een volledige legislatuur kunnen proefdraaien en zijn in 2023 aan een grondige evaluatie onderworpen. De fiscale voordelen worden afgeschaft. We optimaliseren de erfgoedlening in deze legislatuur. Ook het premiestelsel is nog voor verbetering vatbaar: het kluwen aan premiecategorieën veroorzaakt niet alleen een oeverloze administratieve complexiteit, maar blijft te hoge engagementen omvatten, die moeilijk realiseerbaar zijn. Hier is minstens een verregaande sanering van de premiepercentages aangewezen;
- Co-creatieve samenwerking op erfgoedsites in eigendom van de Vlaamse overheid en sites beheerd door overheidspartners biedt kansen om op het terrein aanwezig te zijn, beleidsintenties de realiteitstoets te laten doorstaan, het goede voorbeeld te geven en te tonen waar erfgoedbeleid voor kan staan. Verdere krachtenbundeling, minstens op de sites van Herita en Toerisme Vlaanderen is aangewezen. Via de erkenning van Vlaamse erfgoednetwerken en het aangaan van samenwerkingsverbanden kunnen we gezamenlijke doelstellingen bepalen, werkafspraken maken en transversale engagementen formaliseren;

- In 2024 vond de zesendertigste editie van Open Monumentendag plaats. De formule mag opgefrist of herbekeken worden. Daarbij kan naar afstemming worden gezocht met de Erfgoedprijs, die grondig is doorgelicht en klaar voor een nieuwe start. Ook het Europees Erfgoedlabel, de Europese Landschapsprijs en de European Cultural Routes kunnen een rol gaan spelen.

IV. TRANSVERSALE, HORIZONTALE EN OVERKOEPELENDE STRATEGISCHE
DOELSTELLINGEN

/

V. BELEIDSVELD ONROEREND ERFGOED

De beleidsnota onroerend erfgoed stelt onder het motto 'Fier op hier – van nalatenschap naar eigenaarschap' volgende doelstellingen voorop.

1. ISE: Thema-overschrijdend instrumentarium Onroerend Erfgoed, MVG excl. DAB

1.1. Prestatie-indicator

Benaming	Het aantal rapporten, handleidingen, afwegingskaders en richtlijnen (hierna 'publicaties'), opgemaakt of gefinancierd door het agentschap, dat is gepubliceerd in jaar x en het bedrag dat deze vertegenwoordigen
Definitie	<p>Deze indicator meet</p> <ul style="list-style-type: none"> - het aantal publicaties in jaar x, opgemaakt door medewerkers van het agentschap; - het aantal publicaties in jaar x, opgemaakt in opdracht van het agentschap uitbesteed aan derden; - de kostprijs van de publicaties in jaar x, in opdracht van het agentschap uitbesteed aan derden. <p>Met uitzondering van de kennisproducten die het resultaat zijn van de projectoproepen syntheseonderzoek en educatie & publiekswerking.</p> <p>De budgettaire consequentie van deze projectsubsidies zit nl. vervat onder het ISE Partnerschappen onroerenderfgoedzorg.</p>
Laatst gekende waarde	In 2023 publiceerde het agentschap in totaal 65 rapporten, handleidingen, afwegingskaders en richtlijnen. Deze vertegenwoordigen een kostprijs van 1.583 keuro.
Streefwaarde	/
Beleidsmatige relevantie	<p>Deze indicator is gekoppeld aan de strategische doelstelling 'We begeistere met goede praktijken' en de operationele doelstelling 'We bieden relevante kennis en expertise aan erfgoedbeheerders en professionals om een kwaliteitsvolle en begeesterde erfgoedzorg te ontplooiën'.</p> <p>Een beperking van de indicator is dat er moeilijk een streefwaarde vastgesteld kan worden.</p>
Budgettaire relevantie	<p>Deze indicator dekt deels het ISE.</p> <p>De mate waarin binnen de beleidswerkingskredieten of via het Fonds Onroerend Erfgoed budget voorzien wordt voor het uitbesteden van onderzoek, beïnvloedt het resultaat van deze indicator.</p>

- 1.2. Strategische doelstelling: we begeisteren de Vlaming voor erfgoedzorg met goede praktijken en sterke verhalen

Erfgoedzorg vergt kennis. En door die zorg in de praktijk te brengen kunnen we er weer uit leren. Kennis en praktijk gaan dus hand in hand. Via gericht onderzoek én door terreinervaringen maken we werk van kennisopbouw en zetten we in op de mensen en middelen die daarvoor vereist zijn.

- 1.2.1. Operationele doelstelling: we bieden relevante kennis en expertise aan erfgoedbeheerders en professionals om een kwaliteitsvolle en begeesterde erfgoedzorg te ontplooiën

Het agentschap Onroerend Erfgoed geeft het goede voorbeeld door het eigen kennisarsenaal (bij onderzoekers en beheerders) volledig uit te spelen en een laagdrempelig en herkenbaar kennisaanspreekpunt te zijn voor de sector. Het positioneert zich als loyaal onderdeel van een complementair kennisnetwerk, dat professionele onderzoeks- en beheerspartners herkent, erkent en naar hen doorverwijst, en dat ook de kennis bij erfgoedgemeenschappen activeert. Schatten van informatie blijven immers verborgen in de hoofden van mensen. Ook pistes als citizen science moeten een kans krijgen, want talloze niet-professionele erfgoedliefhebbers kunnen meeschrijven aan het verhaal van Vlaanderen. De netwerkdimensie is van groot belang: erfgoedzorg is een multidisciplinaire wetenschap, die individuele partners onmogelijk in zijn volledigheid kunnen behartigen.

- 1.2.1.1. Initiatief: we maken van vakmanschap het hart van onze sector

Kennis over en het beheersen van de vaak oude materialen en technieken waarmee erfgoed tot stand is gekomen en die ook nodig zijn voor de instandhouding ervan is cruciaal voor kwaliteitsvol en toekomstbestendig beheer. We houden vakmanschap en ambachten levend, zodat de kennis en technieken niet verloren gaan. We zetten daartoe een proefproject op met de departementen CJM en Onderwijs, Herita vzw, Syntra, Monumentenwacht en andere relevante partners. We moedigen het in de kijker zetten van traditioneel vakmanschap op restauratiewerven aan, door er gericht over te communiceren en aansluiting te zoeken bij publieksevenementen.

- 1.2.1.2. Initiatief: we zetten in op professionele netwerken en onze internationale reputatie

In een beleid dat mensen en partnerschappen centraal stelt, is het van belang de vinger aan de pols te houden en het beleid mee te laten sturen door wat er beweegt op het terrein. Een aspect dat netwerking nog lonender kan maken, en verhalen een hoger podium kan geven, is gerichte internationale profilering. Vlaanderen is een kleine deelstaat, maar uitdagingen stoppen niet aan de grens. Een internationale krachtenbundeling is nuttig, nodig en op het terrein soms ook gewoon onvermijdelijk. Uitwisseling is ook logisch: er valt te leren van de praktijken en ervaringen in het buitenland, maar we hebben ook eigen expertise om uit te dragen. We bekijken samen met de betrokken partners hoe deze samenwerking best vorm krijgt. Ze moet zich uitstrekken over het brede werkveld (onderzoek, beheer, beleid) en mag niet beperkt blijven tot 'papierene' netwerking. We verkiezen projecten met een concrete output. Tot slot lanceren we ook een publicatiestrategie, waarbij we onder meer mikken op een wetenschappelijke publicatierreeks van internationale topkwaliteit die de wetenschappelijke erfgoedreputatie van Vlaanderen wereldwijd op de kaart zet.

- 1.2.2. Operationele doelstelling: we spelen consequent de resultaten uit van onze beheerspraktijk om erfgoedgemeenschappen te begeisteren

Het erfgoedbeleid houdt veel mensen bezig en kan inspirerende resultaten voorleggen: archeologisch onderzoek, onderhouds- en restauratiewerken, herbestemming en ontsluiting,... Ze zorgen er allemaal voor dat de Vlaming 'Fier op dat van hier' kan worden. We zorgen voor het verwerken, tonen en delen van de resultaten, zodat ze bredere erfgoedgemeenschappen kunnen inspireren en warm maken voor erfgoed en erfgoedzorg.

1.2.2.1. Initiatief: we versterken de uitstraling van onze publieksevenementen

Netwerken en publieksmomenten geven een gezicht aan de erfgoedsector. De Open Monumentendag is al jarenlang ons grote publieksmoment en één van de grootste evenementen in de sector. We blijven investeren in dit moment, maar maken er meer dan ooit de hoogdag voor de sector van, een ankermoment waarop professionele partners en beheerders elkaar kunnen ontmoeten. Open Monumentendag moet het vlaggenschip van het beleid worden. Het agentschap Onroerend Erfgoed, Herita en EventFlanders houden het evenement tegen het licht om nog in deze beleidsperiode tot een nieuwe frisse formule te komen.

De Onroerenderfgoedprijs met prijsuitreiking is een traditionele afspraak met de sector. We herzien de organisatie ervan in de overtuiging dat er meer in zit dan nu. De prijs moet meer weerklank krijgen, zich duidelijker onderscheiden van regionale prijzen en alle facetten van het onroerend erfgoed en de onroerenderfgoedsector omvatten. Met de prijs willen we niet enkel het erfgoed vieren in al zijn facetten, en dit elke dag van het jaar in plaats van enkel tijdens een prijsceremonie; vooral willen we organisaties en initiatiefnemers eren die zich inzetten voor onroerend erfgoed én een kwaliteitslabel toekennen aan realisaties en praktijken die bijdragen aan behoud, beleving en waardering van erfgoed. Ook hier maken we de omslag van het erfgoedobject naar de menselijke begeestering ervoor.

Naast Open Monumentendag zijn er tal van andere waardevolle publieksinitiatieven, zoals de Archeologiedagen, evenementen voor varend erfgoed, open kerken-dagen, park- en tuinevenementen enz. We bekijken hoe we regelmaat en orde kunnen brengen in dit soort evenementen. We bekijken ook de ondersteuning van een tv-reeks of media-formats die aandacht besteden aan erfgoed en monumentenzorg en de verhalen die er achter schuilen.

1.2.2.2. Initiatief: we delen de resultaten van ons beleid

De projectsubsidies voor archeologisch syntheseonderzoek, educatie en publiekswerking zijn een succes omdat ze kennis omzetten in inspiratie; we willen dergelijke instrumenten nog ruimer inzetten door ze naar andere vormen van erfgoedzorg door te vertalen, vanaf de inventarisatie tot het opleveren van werven.

Ook het aantrekken en organiseren van prestigieuze congressen in de onroerend erfgoedsfeer kan een megafoon zetten op veel Vlaams talent. Voor het aantrekken van de juiste congressen en events slaan we de handen in mekaar met de congresexperten van Toerisme Vlaanderen.

Naast een professioneel en wetenschappelijk communicatieaanbod moeten we ook aandacht schenken aan een aanbod in de richting van het ruime publiek, dat de trots van de Vlaming op zijn erfgoed nog meer brandstof kan geven. Onder de vlag 'Fier op dat van hier' bekijken we hoe we een toegankelijke vertaalslag kunnen maken van ruwe informatie naar aantrekkelijke verhalen die we kunnen delen. Jongeren willen we daarbij als prioritaire doelgroep bereiken.

1.2.2.3. Initiatief: we geven een stem aan erfgoedgemeenschappen via thematische platformen

We zetten thematische platformen op waarbij we partners verenigen die met specifieke beheersuitdagingen kampen en die niet liever willen dan 'hun' erfgoed uit te spelen naar het grote publiek. Zo kunnen ze samen met het agentschap Onroerend Erfgoed een rol opnemen naar het versterken van het vrijwilligersengagement en het maatschappelijk draagvlak voor erfgoed. Bijzondere aandacht moet ook uitgaan naar de series binnen ons Vlaamse Werelderfgoed: begijnhoven, belforten, WOI-erfgoed, koloniën van weldadigheid. Dit is toperfgoed dat alle aandacht verdient. We ondersteunen in deze beleidsperiode alvast platformen voor begijnhoven en WOI-erfgoed.

2. ISE: partnerschappen onroerenderfgoedzorg, MVG excl. DAB

2.1. Prestatie-indicator

Een belangrijke prestatie-indicator met betrekking tot deze doelstelling is het aantal erkende en gesubsidieerde Onroerenderfgoedgemeenten, Intergemeentelijke Onroerenderfgoeddiensten en Vlaamse Erfgoednetwerken. Voor deze laatste zijn het aandeel eigendommen in hun beheer dat zich in goede staat bevindt en de beheersubsidies die ze daartoe ontvangen interessante effectindicatoren. Een toenemend aantal erkenningen en subsidieaanvragen geeft immers aan dat de ambitie om met partners samen te werken vruchten begint af te werpen.

Benaming	Het aantal gemeenten dat een erkende onroerenderfgoedgemeente (OEG) is of deel uitmaakt van een erkende intergemeentelijke onroerenderfgoeddienst (IOED) en het subsidiebedrag dat ze ontvangen
Definitie	Deze indicator meet <ul style="list-style-type: none"> - het aantal gemeenten dat aangesloten is bij een erkende IOED en/of erkende OEG is, afgezet tegen het totaal aantal Vlaamse gemeenten; - het subsidiebedrag voor OEG's en IOED's. <p>Erkende OEG's kunnen aanvullend op de Vlaamse beleidsprioriteiten een eigen onroerenderfgoedbeleid ontplooiën en erkend worden als OEG. Hiervoor moeten ze aan een aantal voorwaarden voldoen.</p> <p>Lokale besturen kunnen gezamenlijk een intergemeentelijk samenwerkingsverband oprichten en dit laten erkennen als een IOED. Hierbij ondersteunt een IOED aangesloten gemeentebesturen zowel bij hun gemeentelijk beleid als bij het uitvoeren van andere taken die uit het Onroerenderfgoeddecreet voortvloeien.</p>
Laatst gekende waarde	Eind 2023 waren 227 Vlaamse gemeenten aangesloten bij een erkende IOED en/of een erkende OEG. Afgezet t.o.v. het totaal aantal Vlaamse gemeenten (300) betekent dit dat 75% van de Vlaamse gemeenten een erkende OEG is en/of aangesloten is bij een erkende IOED. In 2023 werd 2.682 keuro subsidie toegekend aan IOED's. OEG's hadden nog geen recht op subsidie.
Streefwaarde	De erkenning als OEG en/of IOED berust op vrijwilligheid en de keuze om een erkenning aan te vragen behoort tot de autonomie van het lokaal bestuur. Vanuit Vlaanderen wordt vooral gekeken naar de 13 centrumsteden voor het ambiëren van een erkenning als OEG. Voor de overige gemeenten is deelname aan een

	erkende IOED te verkiezen. Idealiter zijn alle gemeenten ofwel OEG (centrumsteden) ofwel lid van een IOED (overige).
Beleidsmatige relevantie	Deze indicator is gekoppeld aan de strategische doelstelling 'We bundelen krachten en geven richting' en de operationele doelstelling 'We zetten in op samenwerking met partners om van erfgoedzorg een gedeelde verantwoordelijkheid te maken'. Het aantal OEG's en IOED's geeft een indicatie van ontwikkelingen op het vlak van lokaal onroerenderfgoedbeleid. Ze zijn ook de uitgelezen partners om de brug te slaan naar lokale gemeenschappen.
Budgettaire relevantie	Het aandeel subsidies voor IOED's en OEG's binnen het totaalbudget ISE Partnerschappen onroerenderfgoedzorg bedraagt 28,3%.

Benaming	Het aandeel eigendommen in het beheer van erkende Vlaamse Erfgoednetwerken (VEN) dat zich in goede staat bevindt en de beheersubsidies die ze ontvangen
Definitie	Deze indicator meet <ul style="list-style-type: none"> - het aantal erkende VEN; - per VEN het aantal eigendommen in beheer; - per VEN het aantal eigendommen in beheer dat zich in goede staat bevindt versus het aantal eigendommen in beheer waarvoor een restauratie zich opdringt; - per VEN het subsidiebedrag voor beheer. <p>Herita vzw is tot op heden het enige erkende Vlaamse Erfgoednetwerk.</p>
Laatst gekende waarde	NVT. Een eerste nulmeting zal gebeuren bij volledige implementatie van het decreet over de Vlaamse Erfgoednetwerken (2025).
Streefwaarde	De streefwaarde zal worden bepaald in de samenwerkingsovereenkomst tussen de Vlaamse Regering en het erkende Vlaamse Erfgoednetwerk.
Beleidsmatige relevantie	Deze indicator is gekoppeld aan de strategische doelstelling 'We bundelen krachten en geven richting' en de operationele doelstelling 'We zetten in op samenwerking met partners om van erfgoedzorg een gedeelde verantwoordelijkheid te maken'. Met Herita vzw sluiten we, conform de bepalingen van het VEN-decreet, een samenwerkingsovereenkomst voor 2025 af, gevolgd door een vijfjarige samenwerkingsovereenkomst 2026-2030. De hierin overeengekomen afspraken en subsidies voor werking, beheer en verwerving zullen een impact hebben op de indicator.
Budgettaire relevantie	NVT. Een eerste nulmeting zal gebeuren bij volledige implementatie van het decreet over de Vlaamse Erfgoednetwerken (2025).

2.2. Strategische doelstelling: De 'Fier op dat van hier'-deal: we bundelen de krachten rond sterke erfgoedthema's en geven daardoor richting

Erfgoedzorg is meer dan conserveren van objecten. Erfgoed 'is' geen functie, maar 'heeft' wel functies, en conservatie gaat dus onvermijdelijk hand in hand met 'gebruik' en het bieden van een antwoord op maatschappelijke uitdagingen. Zoals erfgoed pas erfgoed is

al mensen het als dusdanig erkennen, krijgt erfgoedzorg ook pas gestalte als hiervoor begeestering bestaat.

We staan voor een dubbele ambitie: enerzijds moeten we 'behoud door gebruik' als absoluut minimum stellen voor ons eigen handelen in erfgoedbeheer, anderzijds moet erfgoedzorg een extra hefboom bieden bij het dienen van bredere maatschappelijke belangen. Deze (dubbele) krachtenbundeling komt er niet vanzelf, maar heeft een locomotief nodig: duidelijk afgebakende thema's met scherpe doelstellingen waarrond samenwerking en financiële afspraken gestalte krijgen. De buitenlandse voorbeelden van de Nederlandse Erfgoed Deal en de Engelse Heritage Action Zones maken duidelijk dat ook erfgoed(zorg) deel kan zijn van een ruimer verhaal. In Vlaanderen roepen we daarom de 'Fier op dat van hier'-deal in het leven (zie verder).

2.2.1. Operationele doelstelling: we focussen onze werking op richtinggevende thema's om erfgoed(zorg) maximaal als hefboom uit te spelen

We kiezen voor enkele inhoudelijke (erfgoed)beleidsthema's als uithangbord van de beleidsperiode. Elk van de thema's heeft een duidelijke erfgoedcomponent, vat de verschillende aspecten van het erfgoedbeleid (kennisopbouw, bescherming, beheer, beleid, communicatie), maar heeft ook een duidelijke, bredere maatschappelijke dimensie, waarvoor overleg met betrokken partijen (erfgoedgemeenschappen, beleidsdomeinen, overheden, private partijen,...) nodig is en we niet-erfgoedgerelateerde expertises moeten aanboren. We benaderen de thema's vanuit gemeenschappelijke belangen en zetten er al onze instrumenten gericht op in (inventariseren, beschermen, financieren ...). Waar mogelijk schakelen we Vlaamse erfgoedeigendommen als proefterreinen in en treden we co-creatief op. We bundelen met andere woorden alle krachten om erfgoed mee een deel van de oplossing te laten worden. We sluiten daartoe actiegerichte deals, de 'Fier op dat van hier'-deals, die de volle breedte van het erfgoedbeleidsveld bespelen, effectief de (Vlaamse) beleidskeuzes en prioriteiten weerspiegelen, partners mobiliseren, maar die bovenal voor concrete engagementen staan en leiden tot zichtbare resultaten.

Deze ambitieuze 'Fier op dat van hier'-deal is het vlaggenschip van onze erfgoed-investeringsstrategie voor deze beleidsperiode. Om hierin succesvol te zijn hebben we nu al troeven in de hand. Met de onroerenderfgoedrichtplannen beschikken we over een instrument dat gezamenlijke visievorming en krachtenbundeling rond concrete beleidsthema's centraal stelt, al dan niet in geografisch afgebakende gebieden. Ze zijn dan ook hét instrument dat de themawerking kan stroomlijnen.

De themawerking zal toenemende impact hebben op alles wat we doen. Ze bepaalt kennisontwikkelings- en beheersprioriteiten, en leeft door in het oproepensysteem, waarvan we een volwaardig operationeel motivatiegericht instrument willen maken.

De thema's vormen ook de projectcontext waarbinnen we een beschermingsbeleid ontplooiën en zo de 'collectie Vlaanderen' (het beschermd bestand) boetseren. Op die manier zorgen we ervoor dat het beschermde bestand en het beschermingsstatuut actief bijdragen aan het realiseren van themadoelstellingen. Binnen die thematische werking kunnen we ook reliëf aanbrenge; elk erfgoedobject is uniek, maar we willen naar het ruimere publiek toch laten voelen dat top-erfgoed (bv. een beschermd kathedraal) een andere benadering verdient dan ietwat couranter erfgoed (bv. een beschermd woonhuis). Rond de thema's religieus erfgoed en landgoederen is al veel denkwerk verricht. Dit zijn dan ook erfgoedtypes die welomlijnde aanknopingspunten bieden om deze oefening vanuit het beschermde bestand vorm te geven. Elk van de gekozen thema's staat voor een belangrijke lijn in het verhaal van Vlaanderen en willen we ook begeesterend naar het ruime publiek brengen, mogelijk via interessante media-formats.

Met nieuwe beschermingen zijn we zuinig; we starten enkel nieuwe beschermingsdossiers op om de hiaten in het beschermd bestand te vullen.

2.2.1.1. Initiatief: we organiseren een 'Fier op dat van hier'-deal rond het thema 'Versterken van buurten en dorpskernen'

Met het thema 'Versterken van buurten en dorpskernen' willen we het signaal geven dat we vanuit de erfgoedzorg de maatschappelijke kaart trekken. Samen met Vlaamse overheidspartners en private actoren zoeken we een gezamenlijk verhaal. In de geest van de studie 'Erfgoed als hefboom' zetten we onroerend erfgoed in om maatschappelijke en economische meerwaarde te genereren op het terrein.

Met buurten en dorpskernen kiezen we niet voor een specifiek erfgoedtype als uitgangspunt, wel voor een generieke geografische omschrijving van een leefomgeving. Buurten en dorpskernen komen overal in Vlaanderen voor en zijn het habitat van erfgoed, maar vooral ook van mensen, belangen en behoeften. Ze kampen met specifieke uitdagingen, bv. rond wonen en ondernemen. Door erfgoed vanuit die leefomgeving te benaderen wordt het gemakkelijker om mensen te overtuigen van het belang van erfgoedzorg.

We modelleren de 'Fier op dat van hier'-deal naar de Nederlandse Erfgoed Deal, de Britse Heritage Action Zones en onze eigen brownfieldconvenanten. De draagwijdte van de ambities wordt mee bepaald door het inhoudelijke en financiële engagement dat partners op alle niveaus opnemen. Erfgoedzorg is geen absolute finaliteit, maar wel steeds een deel van de oplossing.

De te leggen puzzel is nieuw. We werken daarom pragmatisch: we nemen de tijd voor het samenbrengen van bereidwillige partners, voor visievorming, het in kaart brengen van noden waarrond de zin tot samenwerking bestaat, het ontwerpen van een menukaart van doelgerichte acties (concrete werven) die we op het terrein gestalte willen zien krijgen, het nadenken over de manier om de stap te zetten naar uitvoering op het terrein. We maken daarbij gebruik van de inzichten uit de studie 'Samen bouwen aan bruisende en zorgzame dorpskernen en stadswijken, met onroerend erfgoed als hefboom'. Nog in de loop van deze beleidsperiode presenteren we op het terrein de eerste reeks resultaten van deze lange-termijnvisie.

2.2.1.2. Initiatief: we activeren een 'Fier op dat van hier'-deal rond het thema 'Transversaal, holistisch en coöperatief beheer van landgoederen'

Het onroerenderfgoedrichtplan rond het thema 'Transversaal, holistisch en coöperatief beheer van landgoederen' resulteerde in een actieplan dat we uitvoeren, evalueren en oriënteren in de richting van concrete werven.

Onroerenderfgoedeigendommen beheerd door de Vlaamse Overheid, maar ook sites toevertrouwd aan Vlaamse Erfgoednetwerken (zie verder), zijn plaatsen waar we een voorbeeldig erfgoedbeleid kunnen etaleren, beleidsintenties de realiteitstoets laten doorstaan, en ook samenwerkingsmogelijkheden en holistische beheersambities kunnen uittesten. Ze zijn proeftuinen, waar Vlaamse overheidsinstanties als co-creatieve partner aan de slag kunnen gaan. We rollen die manier van werken uit bij partnerbeleidsdomeinen die deze samenwerking willen aangaan, en landgoederen bieden meteen een eerste werkrichting.

Met name Toerisme Vlaanderen beheert een ruim portfolio aan erfgoedlocaties, waaronder diverse landgoederen, met de ambitie om er 'Reizen naar Morgen' in de praktijk te brengen. Samenwerking met onroerend erfgoed is daarin een logische reflex. 'Reizen naar Morgen'

en 'Zorgen voor begeestering' zijn complementair aan elkaar. Ook het Agentschap Natuur en Bos, dat diverse landgoederen beheert, is een evidente partner waarmee een samenwerking kan worden ontplooid om het beheer van tuinen en parken te laten kleuren door erfgoeddoelstellingen en een model te ontwikkelen dat gespecialiseerd dagelijks beheer garandeert.

De brede Vlaamse Rand is alvast één prachtige proefzone waar de samenwerking verder gestalte kan krijgen. De Vlaamse Overheid beheert en ontsluit hier via diverse agentschappen en entiteiten een reeks kastelen en landgoederen, stuk voor stuk groene parels met prachtige parken. Enkele voorbeelden zijn: Coloma, kasteeldomein Gaasbeek, Groenenberg, Plantentuin Meise en het Rubenskasteel. In overleg met de betrokken partners zetten we in op het stroomlijnen en optimaliseren van de ontwikkeling, de toeristische ontsluiting en het (wetenschappelijk) beheer van deze parken en tuinen. Als overheid willen we een voorbeeld stellen door te kiezen voor een holistische benadering waarbij de expertise van alle betrokken agentschappen optimaal wordt benut. Dit moet leiden tot een ambitieuze en duurzame toekomstvisie voor elk van deze bijzondere sites en bijdragen aan de nog grotere uitstraling van onze Vlaamse Rand.

2.2.1.3. Initiatief: we activeren een 'Fier op dat van hier'-deal rond het thema 'Toekomstgerichte zorg voor religieus erfgoed'

Na een evaluatie in overleg met de partners, sturen we partnerschappen bij waar nodig. We hanteren het onroerenderfgoedrichtplan-instrument om in samenspraak met de eigenaars en beheerders van publiek en privaat religieus erfgoed en relevante partners (zoals PARCUM vanuit de jarenlange ervaring en expertise inzake religieus erfgoed) tot innovatieve, integrale oplossingen te komen voor de vele kerken, abdijen, kloosters, kapellen, religieuze objecten, tradities, archieven en klinkend erfgoed. Ook hier willen we de focus leggen op concrete werven als einddoel: we maken een actieplan voor beschermde kerken in Vlaanderen met het oog op de uitvoering van concrete projecten en zoeken hiervoor naar synergieën met de minister bevoegd voor Binnenlands Bestuur.

2.2.2. Operationele doelstelling: we bundelen krachten met Vlaamse overheidspartners om een antwoord te bieden op brede maatschappelijke uitdagingen

Onroerend erfgoed heeft baat bij een goed functionerende leefomgeving en vice versa. Onroerenderfgoedzorg kan daarbij ook een stuk van de oplossing bieden. Daarom vormt een krachtenbundeling en wisselwerking een absolute meerwaarde, zowel vanuit het perspectief van de erfgoedzorg als vanuit het perspectief van de leefomgeving.

2.2.2.1. Initiatief: we bundelen de krachten met de bevoegdheid cultureel erfgoed om als erfgoedsector een stevig statement te kunnen maken

We spelen de complementariteit tussen erfgoedvormen en -uitdagingen uit: ze slaan immers de brug tussen ruimtelijk-materiële en culturele vraagstukken. We onderzoeken in de eerste twee jaren van de regeerperiode samen met het Vlaams departement Cultuur, Jeugd en Media en de betrokken actoren hoe we een doortastend geïntegreerd erfgoedbeleid vorm kunnen geven.

2.2.2.2. Initiatief: we zetten samen met de Vlaamse departementen Omgeving, ANB, VLM en Toerisme in op de Vlaamse Parken

We gebruiken de Vlaamse Parken als testgebieden waar een transversaal landschapsbeleid daadwerkelijk gestalte kan krijgen en doen ervaring op in de gebieden die voorwerp zijn van de Vlaamse Investeringsagenda. We werken ook samen met de Regionale Landschappen voor de realisatie van onze doelstellingen.

2.2.2.3. Initiatief: we zetten samen met het agentschap Wonen in Vlaanderen en VEKA in op duurzaam wonen

Veel onroerend erfgoed heeft van oorsprong een woonbestemming, maar wonen is ook een veel voorkomende herbestemming. We werken samen met VEKA en het Agentschap Wonen in Vlaanderen om energie-ambities en erfgoedzorg te verzoenen. Eigenaars van beschermd erfgoed die hun eigendom omwille van de erfgoedwaarden niet kunnen laten voldoen aan de minimale energienormen krijgen juridische zekerheid. We maken het mogelijk voor beschermde monumenten en inventarisitems om gemotiveerd af te wijken van de minimale energienorm in de Vlaamse Codex Wonen, EPB- en EPC-eisen.

Het agentschap Onroerend Erfgoed is daarnaast ook partner in het leertraject naar 'wooncoöperaties', opgestart door het Vlaams departement Omgeving en het agentschap Wonen in Vlaanderen. Het beheer van grotere beschermde gehelen met een woonfunctie – zoals bijvoorbeeld een begijnhof – is een uitdaging, zeker in de context van verhuur. De formule van de erfgoedcoöperatie kan een oplossing zijn. Dit willen we verder onderzoeken en vervolgens faciliteren.

2.2.2.4. Initiatief: we ondersteunen de renovatie van Thermae Palace (Oostende)

De Vlaamse Regering maakt € 30 miljoen extra vrij voor de site Thermae Palace in Oostende, bovenop de € 10 miljoen relance-middelen die al bestemd waren voor het exterieur van Thermae Palace en voor de Koninklijke Gaanderijen. We bekijken samen met alle betrokken partijen hoe we deze parel van de Vlaamse Kust zo snel mogelijk weer kunnen laten schitteren en welke rol de Vlaamse Overheid hierin zal opnemen.

2.2.2.5. Initiatief: we zijn voorbereid op het ergste ('risk preparedness')

Erfgoed is niet onvergankelijk en kan verloren gaan. We moeten hierop voorbereid zijn, en zelfs leren omgaan met verlies. We werken in samenspraak met beleidspartners een rampenstrategie uit waarin erfgoed een plaats krijgt.

2.2.3. Operationele doelstelling: we zetten in op samenwerking met partners om van erfgoedzorg een gedeelde verantwoordelijkheid te maken

2.2.3.1. Initiatief: we bereiden kandidaat-Onroenderfgoedgemeenten en Intergemeentelijke Onroenderfgoeddiensten voor op een erkenning of bijsturing daarvan

Lokale besturen staan dicht bij de burger en bij het terrein, en zijn zelf ook erfgoedbeheerders. Zij zijn dan ook sleutelpartners in een beleid dat mensen centraal stelt. We bereiden geïnteresseerde kandidaat-OEG voor op de volgende erkenningsrondes (2026 of 2029). IOEDs moeten zich afstemmen op de Vlaamse referentieregio's. Ook culturele partners zijn gevat door deze herverkaveling, wat mogelijk nieuwe samenwerkingsopportunities biedt. Door het opzetten van een lerend netwerk willen we de samenwerking optimaliseren en doordenken over de gewenste evoluties.

2.2.3.2. Initiatief: we evalueren onze partnerschappen

We bekijken onze partnerschappen in het licht van onze beleidsambities, en sturen ze bij waar nodig.

2.2.4. Operationele doelstelling: we spelen Vlaamse Erfgoednetwerken uit als referentiepartner om Vlaams erfgoed te promoten en ontsluiten

Deze Vlaamse Regering wenst verder in te zetten op een beleid waarbij op een exemplarische manier zorg wordt gedragen voor onze meest waardevolle erfgoedlocaties, en waardevolle plekken ook opengesteld worden voor het brede publiek. De ambitie is te komen tot een netwerk van toegankelijke en levende erfgoedsites die het verhaal van Vlaanderen vertellen. We willen de Vlaamse Erfgoednetwerken ook laten bijdragen aan een belevingscentrum rond de Vlaamse geschiedenis en cultuur.

2.2.4.1. Initiatief: we sluiten doordachte samenwerkingsovereenkomsten af met Vlaamse Erfgoednetwerken

Herita is als eerste Vlaams Erfgoednetwerk dé partnervereniging die als een kruising tussen verenigingen als de National Trust en English Heritage oplossingen zoekt voor erfgoedlocaties, maar ze ook op een voorbeeldige en aantrekkelijke wijze ontsluit. Het Herita-portfolio omvat een meerderheid aan locaties die haar door de Vlaamse Overheid zijn toevertrouwd, al dan niet in erfpacht, waaronder iconische gebouwen en symbooldossiers, zoals de kastelen van Heers en Horst, de abdij van Herkenrode en het Hooghuis in Doel. We zetten alles op alles om deze sites tegen het einde van de regeerperiode in topconditie te hebben en hun ontsluiting voorbeeldig te maken. We vragen dat Herita zijn portfolio gericht uitbouwt om tot een aantrekkelijke dwarsdoorsnede aan Vlaamse erfgoediconen te komen. De zorgvuldige en goed te plannen overdracht van sites van Toerisme Vlaanderen kan hiertoe een aanzet vormen.

We sluiten de eerste volwaardige vijfjarige samenwerkingsovereenkomst af met Herita, waarin co-creatieve samenwerking met het agentschap een uitgangspunt is en die ook andere taken omvat in uitvoering van het Vlaamse onroerenderfgoedbeleid. In de samenwerkingsovereenkomst worden de groeiambities en financiële ondersteuning scherp gesteld.

We verwachten van het erfgoed in het Heritanetwerk dat het:

- een bron van inspiratie is voor de Vlamingen. We willen dat iedereen de schoonheid van ons verleden kan ervaren en zich verbonden voelt met onze rijke geschiedenis;
- met zorg wordt doorgegeven aan volgende generaties. We willen dat onze kinderen en kleinkinderen kunnen genieten van de mooiste plekken die wij van onze voorouders hebben geërfd;
- toegankelijk is voor een breed publiek. We willen dat bezoekers uit binnen- én buitenland, bewoners en bedrijven de kracht van erfgoed aan den lijve kunnen ervaren;
- een sterke lokale betrokkenheid en eigenaarschap uitstraalt, in het bijzonder door vrijwilligerswerking en gemeenschapsprojecten;

Openstelling en publiekswerking worden geacht in evenwicht te zijn met gepaste economische, private en commerciële functies.

2.2.4.2. Initiatief: we lanceren een oproep voor kandidaat erfgoednetwerken

We lanceren in het eerste jaar van de beleidsperiode een oproep naar nieuwe erfgoednetwerken.

We erkennen desgevallend andere erfgoednetwerken waarmee samenwerking een meerwaarde biedt en die met de erfgoediconen die ze beheren de Vlaamse etalage kunnen verrijken. Complementaire samenwerking tussen erfgoednetwerken is een uitgangspunt.

3. ISE: Kwaliteit onroerendergoedzorg, MVG excl. DAB

3.1. Prestatie-indicator

De belangrijkste prestatie-indicator met betrekking tot deze doelstelling is het aantal resterende dossiers op de wachtlijst en het premiebedrag dat deze vertegenwoordigen. Deze is indicatief voor de effecten van het onroerendergoedbeleid op het terrein.

Benaming	Het aantal resterende dossiers op de wachtlijst en het premiebedrag dat deze vertegenwoordigen
Definitie	Deze indicator meet <ul style="list-style-type: none"> - het aantal dossiers op de wachtlijst; - het totale premiebedrag dat de dossiers op de wachtlijst vertegenwoordigen. Het aanpakken van de wachtlijst blijft een belangrijke prioriteit.
Laatst gekende waarde	Eind 2023 omvatte de wachtlijst 264 dossiers voor een totaal van meer dan 161 miljoen aan premies.
Streefwaarde	Het aantal dossiers op de wachtlijst en het premiebedrag dat deze vertegenwoordigen is nul tegen het eind van deze beleidsperiode.
Beleidsmatige relevantie	Deze indicator is gekoppeld aan de strategische doelstelling 'We leggen de focus op mensen' en de operationele doelstelling 'We optimaliseren ons instrumentarium om de erfgoedbeheerder centraal te stellen'. De opmaak van een strategische oproepenkalender die rekening houdt met het aanpakken van de wachtlijst moet de indicator in positieve zin beïnvloeden.
Budgettaire relevantie	Het aandeel budget voor afbouw wachtlijst binnen het totale beschikbare budget voor premies en subsidies zal bepalen in welke mate en binnen welke termijn de wachtlijst kan worden aangepakt.

3.2. Strategische doelstelling: we leggen de focus op mensen

Het erfgoedbeleid vertoont van oudsher een sterke mate van juridisering, bureaucratisering, instrumentalisering en een neiging tot micromanagement die niet altijd in verhouding staan tot de beschikbare mensen, middelen en tijd, en die niet altijd motiveert. We ambiëren een omgekeerde beweging en werken alle mogelijke drempels weg.

3.2.1. Operationele doelstelling: we optimaliseren ons instrumentarium om voortaan de erfgoedbeheerder centraal te stellen

3.2.1.1. Initiatief: we optimaliseren de regelgeving, het administratieve instrumentarium, de procedures en praktijken en geven zo ruimte aan initiatief

We screenen alle regelgeving, instrumenten, procedures en praktijken en sturen ze bij met het oog op het 'ontzorgen' van erfgoedbeheerders. We nemen de gehele 'administratieve cyclus' van het onroerendergoedbeheer onder de loep, vanaf inventarisatie en

bescherming tot en met de realisatie van onroerenderfgoedzorg op het terrein. Complexe concepten als de 'opzichzelfstaande gehelen' worden daarbij tegen het licht gehouden met het oog op een grotere beheersvriendelijkheid. We zorgen voor een beheersbaar 'beschermd bestand' en durven daarbij internationale charters en conventies kritisch in vraag stellen. We optimaliseren de bestaande instrumenten die inspelen op de nieuwe manieren van werken: onroerenderfgoedrichtplannen, erfgoedpremie via oproep, beheersplannen en beheersovereenkomsten ...

3.2.1.2. Initiatief: we brengen lijn in het financiële aanbod en reduceren het kluwen aan instrumenten en financieringsstatuten (inclusief premiepercentages)

Door de wildgroei aan verschillende premies is het premiesysteem weinig transparant met een grote administratieve last. Daarom schaffen we alle uitzonderingen af en vervangen die door twee regimes: 40% voor private eigenaars, 60% verhoogde premie voor de huidige categorieën. We optimaliseren de erfgoedlening.

3.2.1.3. Initiatief: we plannen nauwgezet oproepenrondes en pakken de historische wachtlijst voor restauratie- en erfgoedpremies aan

We maken voor de hele beleidsperiode een oproepenkalender op voor erfgoedpremies, die een verstandige en financieel haalbare spreiding omvat van oproepenrondes.

De wachtlijst voor restauratie- en erfgoedpremies weerspiegelt gedateerde beleidslijnen. Zeker wie sinds lang op deze lijst staat verwacht en verdient perspectief. Het afbouwen van de wachtlijst blijft een belangrijke prioriteit. Sommige wachtlijstdossiers zijn evenwel inhoudelijk en financieel achterhaald. Voor deze wachtlijstdossiers gaan we op zoek naar nieuwe oplossingen. Het oproepsysteem is een mogelijk instrument om prioriteiten te stellen en wachtlijstdossiers te actualiseren en aan te passen aan de huidige beleidsintenties. We bekijken hoe we het financieringsaanbod in de erfgoedregelgeving verder kunnen wapenen tegen wachtlijstvorming.

3.2.1.4. Initiatief: we herbekijken de organisatorische opsplitsing van de handhavingspraktijk en stellen een nieuw meerjarig handhavingsprogramma op

We evalueren kritisch de procedures, doorlooptijden en de scheiding van harde en zachte handhaving. Doelstelling is een handhavingsbeleid dat zowel zichtbaar, krachtadig en efficiënt is. We verkennen daarom ook de piste om zachte en harde handhaving nog meer complementair in te zetten.

We implementeren het Kaderdecreet Vlaamse Handhaving (KVH) voor handhaving van de regelgeving inzake onroerend en varend erfgoed en passen onze handhavingsprocedures en -instrumenten daarop aan. We werken het regelgevingstraject van het besluit betreffende de implementatie van het KVH verder af en voorzien dat de handhavers in dienst de nodige opleiding krijgen over het Kaderdecreet Vlaamse Handhaving, de wijzigingen aan het Onroerend- en Varend erfgoeddecreet en het Onroerend- en Varend erfgoedbesluit, die vanaf 1 april 2026 van toepassing zullen zijn.

3.2.1.5. Initiatief: we geven een kans aan een coachende en co-creatieve rol opname

We zetten, wanneer een project geblokkeerd is, een regiestructuur op voor uitzonderlijke erfgoedprojecten die Vlaanderen breed gekend zijn en waarbij verschillende administraties en actoren betrokken zijn. Alle actoren worden vertegenwoordigd in deze ad hoc-structuur om het project opnieuw vlot te laten lopen en procedures op elkaar af te stemmen.

VI. LIJST MET AFKORTINGEN

ANB	Agentschap voor Natuur en Bos
CJM	departement Cultuur, Jeugd en Media
IOED	Intergemeentelijke Onroerenderfgoeddienst
OEG	Onroerenderfgoedgemeente
VEKA	Vlaams Energie- en Klimaatagentschap
VEN	Vlaamse Erfgoednetwerken
VLM	Vlaamse Landmaatschappij

VII. BIJLAGE 'OVERZICHT VAN BELEIDS- EN REGELGEVINGSINITIATIEVEN'

Globale evaluatie en desgevallend bijsturing van alle onroerendergoedregelgeving (Onroerendergoeddecreet en Onroerendergoedbesluit), instrumentarium, procedures en praktijken

VIII. BIJLAGE 'PRESTATIE-INFORMATIE – METAFICHES PER INDICATOR'

1. ISE: Thema-overschrijdend instrumentarium Onroerend Erfgoed, MVG excl. DAB

Benaming	Het aantal rapporten, handleidingen, afwegingskaders en richtlijnen, opgemaakt of gefinancierd door het agentschap, dat is gepubliceerd in jaar x en het bedrag dat deze vertegenwoordigen
Soort indicator	Deze indicator betreft een outputindicator die een direct gevolg geeft van het beleid.
Berekeningswijze	Deze indicator meet <ul style="list-style-type: none"> - het aantal in jaar x gepubliceerde rapporten, handleidingen, afwegingskaders en richtlijnen, opgemaakt door medewerkers van het agentschap; - het aantal in jaar x gepubliceerde rapporten, handleidingen, afwegingskaders en richtlijnen, in opdracht van het agentschap uitbesteed aan derden; - de kostprijs van de in jaar x gepubliceerde rapporten, handleidingen, afwegingskaders en richtlijnen, in opdracht van het agentschap uitbesteed aan derden.
Bron	Dataverzameling door het agentschap Onroerend Erfgoed (aantallen) en raadpleging Orafin (kostprijs uitbesteding derden)
Meetfrequentie	Jaarlijkse meting
Kwaliteitsbeoordeling	Deze indicator is niet gecertificeerd en niet (inter)nationaal vergelijkbaar.
Reeds gebruikt in andere documenten	Deze indicator is relevant bij het opstellen van het ondernemingsplan en jaarverslag van het agentschap Onroerend Erfgoed.

2. ISE: Partnerschappen onroerenderfgoedzorg, MVG excl. DAB

Benaming	Het aantal gemeenten dat een erkende OEG is of deel uitmaakt van een erkende IOED en het subsidiebedrag dat ze ontvangen
Soort indicator	Deze indicator betreft een outputindicator die een direct gevolg geeft van het beleid.
Berekeningswijze	Deze indicator meet <ul style="list-style-type: none"> - het aantal gemeenten dat aangesloten is bij een erkende IOED en/of erkende OEG is, afgezet tegen het totaal aantal Vlaamse gemeenten; - het subsidiebedrag voor OEGs en IOEDs.
Bron	Monitor Onroerend Erfgoed
Meetfrequentie	Jaarlijkse meting
Kwaliteitsbeoordeling	Deze indicator is niet gecertificeerd en niet (inter)nationaal vergelijkbaar.
Reeds gebruikt in andere documenten	Monitor Onroerend Erfgoed: <ul style="list-style-type: none"> - <u>Erkende onroerenderfgoedgemeenten – Indicatoren</u> - <u>Erkende intergemeentelijke onroerenderfgoeddiensten – Indicatoren</u> - <u>Subsidiebedrag per erkende IOED – Indicatoren</u>

Benaming	Het aandeel eigendommen in het beheer van erkende Vlaamse Erfgoednetwerken dat zich in goede staat bevindt en de beheerssubsidies die ze ontvangen
Soort indicator	Deze indicator betreft een effectindicator die een indirect gevolg geeft van het beleid en waarop niet enkel het agentschap Onroerend Erfgoed een invloed uitoefent.
Berekeningswijze	Deze indicator meet <ul style="list-style-type: none"> - het aantal erkende VEN; - per VEN het aantal eigendommen in beheer; - per VEN het aantal eigendommen in beheer dat zich in goede staat bevindt versus het aantal eigendommen in beheer waarvoor een restauratie zich opdringt - per VEN het subsidiebedrag voor beheer.
Bron	Rapportering VEN, dataverzameling door het agentschap Onroerend Erfgoed (aantallen) en raadpleging Orafin (beheerssubsidie)
Meetfrequentie	Jaarlijkse meting
Kwaliteitsbeoordeling	Deze indicator is niet gecertificeerd en niet (inter)nationaal vergelijkbaar.
Reeds gebruikt in andere documenten	NVT (in afwachting van volledige implementatie decreet Vlaamse Erfgoednetwerken).

3. ISE: Kwaliteit onroerendergoedzorg, MVG excl. DAB

Benaming	Het aantal resterende dossiers op de wachtlijst en het premiebedrag dat deze vertegenwoordigen
Soort indicator	Deze indicator betreft een outputindicator die een direct gevolg geeft van het beleid.
Berekeningswijze	Deze indicator meet <ul style="list-style-type: none"> - het aantal dossiers op de wachtlijst; - het totale premiebedrag dat de dossiers op de wachtlijst vertegenwoordigen.
Bron	Monitor Onroerend Erfgoed
Meetfrequentie	Jaarlijkse meting
Kwaliteitsbeoordeling	Deze indicator is niet gecertificeerd en niet (inter)nationaal vergelijkbaar.
Reeds gebruikt in andere documenten	Monitor Onroerend Erfgoed: <ul style="list-style-type: none"> - <u>Wachtlijst voor premies – Indicatoren</u> - <u>Bedrag dossiers op wachtlijst voor premies – Indicatoren</u>